

Acțiuni represive ale Armatei în 1989. Deschiderea focului în Piața Libertății din Timișoara

The Romanian Army has been deeply involved in the Romanian Revolution of 1989, its contribution being highlighted from two distinct perspectives: 1) Active participation in the repression at the level of the entire country, until Nicolae Ceaușescu fled Bucharest, abandoning the power; 2) Involvement in the actions to establish order, actions dictated by the evolutions taking place after the setting up of the new power centres. Until December 20th 1989, 11:00 a.m., the Army has effectively acted as a force of repression in Timisoara, considering both its efforts and its close co-operation with other structures of public order and national security. In Bucharest and other main cities of Romania, the Army actually defended the communist regime until the 22nd of December 1989, 10.00 a.m. The times given here are for reference purposes only, because there are no clear, properly individualised moments when the Ministry of National Defence gave up shooting the demonstrators. Also, some militaries and troops have deliberately avoided taking any action, adopting a passive, deferral attitude.

Although extremely rare, there were some cases when brave soldiers explicitly refused to get involved in repressing the protesters. Of course, the period after Ceaușescu fled Bucharest was full of confusion for the Army too, as it remained without its supreme commander and without a minister.

Keywords: Revolution, 1989, Timișoara, Libertății Square, Army.

Cuvinte cheie: revoluție, 1989, Timișoara, Armata, Piața Libertății.

Un număr mare de persoane ucise

Armata a făcut multe victime, cele mai multe nevinovate, în decembrie 1989. Argumentele legate de starea generală de confuzie, de slaba pregătire (de luptă și psihică), obediența celor mai mulți dintre comandanți, sunt importante, dar nu decisive atunci când analizăm numărul mare de persoane ucise ori care au avut de suferit. Deschiderea focului către propriii cetățeni nu are nicio justificare. Faptul că mai mult de jumătate, poate un procent de 70-80% ar fi mai corect, dintre victimele Revoluției, dinainte și după înlăturarea lui Ceaușescu, aparțin trupelor M.Ap.N. reprezintă dovada efortului distructiv al Armatei în perioada respectivă. Implicarea în noua ordine de stat a fost diferită, cele mai multe energii fiind canalizate spre susținerea noului regim instituit de Ion Iliescu. Sub pretextul unității de acțiune și de instaurare a unui centru coerent care să administreze treburile curente ale țării, Armata, coordonată de persoane aflate în sfera puterii provizorii, s-a implicat în destructurarea unor noi poli de putere (constituiți din revoluționari, foști lideri ai Partidului Comunist ori din lideri ai partidelor istorice redevenite active), barând accesul acestora la televiziune și la radio sau împiedicând activitățile acestora, identificate ca pericole pentru țară.

Alături de celelalte forțe de represiune, Armata a deschis focul în localități, în special în marile orașe, acolo unde nu existau forțe armate străine cu care să se confrunte, ci doar cetățeni ai propriei țări, uneori rude sau prieteni. În 17 decembrie 1989, trupele M.Ap.N. au afluat către Timișoara din zonele învecinate (Arad, Lugoj, Buziaș), dar și de la Caracal sau Buzău. Aceste forțe s-au alăturat celor din Timișoara, acționând împreună cu acestea și cu cele din cazărmile aflate aproape (Giroc, Săcălaz sau Giarmata). Misiunea lor era la frontiera de stat, acolo unde ar fi trebuit să fie inamicul extern, nu în marile orașe. Chiar și trupele de Grăniceri, trecute cu o săptămână înainte de începerea Revoluției din subordinea M.Ap.N. în cea a Ministerului de Interne, efectuau paza frontierei cu spatele către țările vecine. La granița de vest, militarii erau foarte atenți la apropierea transfugilor români, nu la un posibil atac din afară. Armata nu s-a deplasat către graniță nici când s-a declanșat tirul propagandistic al atacului extern, ci a angajat lupte în orașe, acolo unde nu a existat ca adversar nicio persoană civilă înarmată.

Rolul Armatei cu privire la faptele comise în Revoluție și mai ales în cea de la Timișoara este controversat doar din punct de vedere juridic, deoarece este evident că generali, ofițeri, subofițeri și militari în termen din rândul forțelor Ministerului Apărării Naționale fie au organizat represiunea, fie au participat activ și sângeros la încercarea de a stăvili mișcările revoluționare. Semnificativ este faptul că represiunea s-a amplificat la Timișoara duminică, 17 decembrie 1989, după ora 16,00, pe la 16,15-16,30, atunci când s-a deschis focul din sediul

Diviziei 18 Mecanizată, aflat în Piața Libertății. Multe victime au existat și în preajma unităților militare. Înainte de abandonarea puterii de către Nicolae Ceaușescu, multe victime au fost făcute aproape de cazarma din Calea Lipovei. Fără nicio justificare, dar supunându-se cu obediență ordinelor de partid, tancurile unității militare din Giroc, de la marginea Timișoarei, au intrat în oraș. Scopul lor era de a intimida populația, de a o teroriza psihic, pentru a descuraja revolta, căci nu aveau cum să tragă cu obuze în oameni și clădiri. Când tancurile au fost blocate, recuperarea lor, de către un număr important de forțe militare, s-a făcut cu multă vărsare de sânge, Calea Girocului devenind Calea Martirilor. Acțiunea nu s-a oprit la recuperarea tancurilor, ci a însemnat un carnagiu în tot orașul, ceea ce demonstrează din nou caracterul profund represiv al acțiunilor trupelor M.Ap.N. După căderea dictatorului, foarte multe victime s-au înregistrat în apropiere de Cazarma Oituz, aproape de centrul orașului. Alți militari au căzut în perimetrul obiectivelor pe care le apărau de teroriști, teroriști care nu au fost găsiți niciodată.

Bastoane, scuturi și căști

Forțele Ministerului Apărării Naționale au început operațiunile de represiune de la Timișoara încă din 16 decembrie 1989, seara, pe la 21,30, când, la ordinul ministrului Vasile Milea, cinci patrule a zece militari au fost trimise în oraș¹. Până atunci au acționat liderii comuniști și administrativi locali, alături de efectivele Ministerului de Interne, adică Miliția și Securitatea, alături de trupele de Pompieri și cele de Grăniceri, din unitățile militare staționate în oraș. Confruntările cu demonstrații din seara de 16 decembrie vor fi încă moderate, căci nu se va trage în populație. Vor fi aduși scutieri de la unitatea de pază și securitate, cea de pe Strada George Barițiu. Aceștia vor interveni cu scuturi, bastoane și căști, o apariție inedită și surprinzătoare pentru timișoreni. Pompierii vor pune în funcțiune tunuri cu apă, iar milițienii vor face arestări în mai multe locuri din oraș, sprijiniți activ de trupele de Grăniceri, care vor instala cordoane și puncte de control. Securiștii se vor ocupa de strângerea de informații, supraveghind atent persoanele cunoscute cu atitudini ostile față de regimul comunist.

Toate aceste forțe implicate nu au reușit să oprească valul de manifestații împotriva lui Ceaușescu și a sistemului. Motivele sunt mai multe. Nu trebuie să oitem din discuție ideea că unele persoane din structurile de represiune, pur și simplu, s-au făcut că se implică, tergiversând ordine, neluând decizii, refuzând, în mod voalat, desigur, să execute sarcini. Un alt motiv este dat de faptul că unii componenți ai aparatului administrativ și represiv de la acea vreme erau, pur și simplu, speriați. Slujeau regimul, însă vărsarea de sânge nu le plăcea. Un alt motiv a fost cel al lipsei de pregătire și experiență a celor scoși să intervină. Iar cel mai important motiv va fi stupizenia unor factori de decizie. În acest context a intrat în luptă Armata. Purtând arme, le-a folosit, consumând milioane de cartușe. După mai bine de trei zile și nopți de teroare, în 20 decembrie 1989, forțele armate se vor retrage de pe străzile Timișoarei și vor desființa cele opt dispozitive de luptă instalate începând din noaptea de 17 spre 18 decembrie. Militarii (cei din M.Ap.N.) au făcut parte din formațiunile de luptă (represive!) alături de lucrători de Miliție, Securitate, Pompieri sau chiar din Gărzile Patriotice. Însă Armata a dat grosul trupelor. Pe străzi au putut fi văzute cordoane formate din militari îmbrăcați în kaki. Puteau fi (și au fost!) și efective de la Grăniceri. Trupele de la Pază și Securitate, tot în subordinea acestui minister, erau îmbrăcate în uniforme albastre, specifice. Și în rândul acestora, ca și la Grăniceri, erau mulți militari în termen, deci își satisfăceau stagiul militar obligatoriu.

Este adevărat că populația nu a făcut decât în mică măsură distincția între forurile de apartenență ale militarilor implicați în reprimarea Revoluției, în prima fază, și în apărarea ei, după fuga lui Ceaușescu și abandonarea puterii. Lumea i-a văzut în uniforme de diferite culori, dar a știut că sunt trupe regulate, cu mulți tineri care nu erau militari de carieră, indiferent de

¹ Gino Rado, *Incursiuni în istoricul instituțiilor participante la reprimarea Revoluției Române din 1989, Timișoara-Decembrie 1989*, Editura Memorialul Revoluției 1989, Timișoara, 2011, pp. 58-59.

subordonare. Când, în 1990, au apărut primele acte de tragere la răspundere a celor care au tras în populație sau au luat alte măsuri de înăbușire a luptei pentru libertate, mare a fost surpriza generală când s-a văzut că nu este anchetată nicio persoană din Ministerul Apărării Naționale. Abia târziu, după câțiva ani, au fost începute cercetări în privința unor cadre de conducere din Armată. Au fost procese la Timișoara, Cluj și Sibiu, iar la București au fost inculpați generalii Mihai Chițac și Victor Atanasie Stănculescu. Aceștia aveau să fie și condamnați.

Confuzii menținute peste ani

Confuzia avea să fie menținută multă vreme. Semnificativă este o știre transmisă în 9 iulie 2008 de agenția de presă Mediafax. Aici se precizează: „Trupe de Securitate, Miliția, Securitatea în civil și Trupele U.S.L.A. au acționat, alături de militari, pentru oprirea manifestațiilor de la Timișoara, din decembrie 1989, potrivit *Jurnalului de luptă* depus la dosarul Revoluției de la Timișoara de la instanța supremă”. Nu ni se spune însă că acest jurnal de luptă este al Armatei, mai exact al Diviziei 18 Mecanizată din Timișoara! Jurnalul a fost folosit în apărarea sa în proces de către Victor Atanasie Stănculescu. Aflarea adevărului despre cele întâmplate la Timișoara în decembrie 1989 a fost blocată de frica participanților de a mărturisi ce au făcut și văzut, cu referire directă la cei din instituțiile statului, grupați atunci mai degrabă în forțele de represiune. Este ceea ce susține și Lavinia Stan: „Cele mai noi cercetări sugerează că Armata a omorât mai mulți oameni decât Securitatea, însă linia de comandă și responsabilitatea individuală a fiecărui general rămân un mister, toți susținând apăsător că sunt nevinovați, fie că nu au făcut decât să urmeze ordinele superiorilor lor”².

Există deosebiri fundamentale între declarațiile date de către foștii demnitari comuniști, milițieni și securiști în primele zile de după căderea lui Ceaușescu, când mulți dintre aceștia erau reținuți, și declarațiile făcute ulterior, uneori chiar în timpul proceselor judecate. Este un aspect subliniat și de Dumitru Tomoni atunci când se va referi la Cornel Pacoste. Acesta fusese prim-secretar al Comitetului Județean al P.C.R. Timiș. În decembrie 1989 era secretar al C.C. al P.C.R. și viceprim-ministru, iar la Timișoara a venit în cadrul grupei de lideri comuniști însărcinați cu represiunea. Despre activitatea lui Pacoste la Timișoara, Sofronie Florea a susținut represiunea, inclusiv prin invocarea ordinului primit de Armată de a trage în manifestații. Apoi: „În proces, Florea nu mai recunoaște această declarație, o pune pe seama unei confuzii”³.

Presa postrevoluționară a subliniat de la început implicarea Armatei în represiune. Au fost zone din Timișoara unde au acționat exclusiv cadre ale acestui minister. Se poate exemplifica prin Calea Girocului, devenită ulterior Calea Martirilor, tocmai pentru că aici au acționat ofițeri zeloși ai M.Ap.N. Pe listă pot fi trecuți generalul Ștefan Gușă și ofițerii Paul Vasile, Constantin Rogin, Eugen Bădălan, Dumitru Marcu. S-au scris multe pagini despre implicarea celor menționați în masacrul de acolo. Comisia Guvernamentală constituită la nivelul județului Timiș pentru cercetarea faptelor își încheia raportul astfel: „Faptul că lt.-col. Rogin Constantin a preluat comanda celor două unități militare și a dispus împrăștierea demonstranților, acționând chiar cu focul de armă, rezultă din declarațiile maiorului Paul Vasile, ale maiorului Marcu Dumitru, ale căpitanului Neagu Adrian, ale lt.-maj. Cristea Maricel, precum și din declarația numitului Trandafir Sorin, fost mecanic conductor pe TAB-ul în care s-a deplasat lt.-col. Rogin Constantin. Din declarația aceleiași persoane rezultă cu claritate faptul că lt.-col. Rogin Constantin a dat ordin să se tragă în demonstrații. Față de cele de mai sus, propunem cercetarea penală a maiorului Paul Vasile și a lt.-col. Rogin

² Lavinia Stan, *România*, în Lavinia Stan (coord.), *Prezentul trecutului recent: Lustrație și decomunizare în postcomunism*, Editura Curtea Veche, București, 2010, pp. 241-286.

³ Dumitru Tomoni, *Comandanții represiunii: Cornel Pacoste în decembrie 1989*, „Memorial 1989”, nr. 1 (11), 2013, pp. 52-66.

Constantin”⁴. Este doar unul dintre forurile de anchetă care aveau să ajungă la o astfel de concluzie.

Manevre pentru a scăpa de răspundere

În ciuda acestor argumente și a altor susțineri formulate de diverse persoane implicate, în documentele elaborate de procurori nu au existat niciodată referiri directe și probe indubitabile cu privire la implicarea acestor persoane în represiune. Mai mult, nu a fost formulată nicio acuzație oficială, deci nici nu s-a pus problema trimiterii lor în judecată. Mulți ani am crezut că maiorul Paul Vasile a fost implicat în represiune, poate nu atât cât colegii lui, dar că, în mod cert, știe cine a deschis focul în Calea Girocului din Timișoara în 17 decembrie 1989. Am avut mai multe discuții cu această persoană, încercând să demonstrez, în ziarul „Timișoara”, că ascunde adevărul. Într-un rând, am fost cu colonelul Paul, pe atunci, la unitatea militară din Giroc. Am intrat cu el în unul din tancuri, pentru că dorea să-mi demonstreze cât de gravă ar fi fost situația dacă muniția cu care erau dotate ar fi explodat. De fapt, acest militar a avut mereu o atitudine duplicitară și controversată. Pe de o parte, susținea necesitatea folosirii forței, cu orice mijloace, pentru recuperarea tancurilor imobilizate de revoluționari, iar pe de altă parte a făcut tot posibilul ca să nu fie legat de numărul mare de victime de acolo.

Dar, verificând și alte informații apărute, extrem de credibile, deoarece provin de la alți militari implicați, rezultă foarte clar că Paul Vasile nu s-a ocupat doar de recuperarea tancurilor, după ce trupele conduse de Constantin Rogin au trecut în viteză de locul respectiv, înaintând pe Calea Girocului, devenită Calea Martirilor. Trupele conduse de Paul Vasile, cele îmbarcate în TAB-uri (transportoare amfibii blindate), cu care acesta sosise de la unitatea sa de la Lugoj, au deschis focul în acel loc. Într-un material publicat în „Armata română” nr. 43, din 1991, căpitanul Marcel Rusu declară că a îndeplinit funcția de ochitor în TAB 1-P-244, aflat în zona tancurilor de recuperat. Acest ofițer declară textual: „În jurul TAB-ului 1-P-244 erau militari din Lugoj, care trăgeau ritmic foc de avertisment în sus, militari cărora le-am dat aproximativ 220 de cartușe, fiindu-le frică să nu se apropie grupurile de civili prea mult pentru a-i putea răni”⁵.

Foc în oameni, nu în aer!

În decembrie 1989, lt.-col. Nicolae Predonescu avea funcția de locțiitor al comandantului Diviziei 18 Mecanizate Timișoara. Este și unul dintre cei care au lansat diversiunea cu „alte forțe” care au tras în populație în Calea Girocului. În apărarea sa, Stănculescu avea să invoce, în iulie 2008, și un raport al M.Ap.N, unde se face referire și la acest ofițer. Cităm după agenția Mediafax: „De asemenea, colonelul Nicolae Predonescu raporta că **«orașul Timișoara, în timpul Revoluției, perioada 16-20 decembrie 1989, a fost caracterizat printr-o totală necunoaștere a situației reale, amplificată de o evidentă provocare a Armatei, Miliției și Securității, efectuată de forțe necunoscute nouă, concretizate în grupuri de turbulență cu atac direct la persoane»**”.

În *Jurnalul de luptă* indicat mai sus apar și alte referiri la acest personaj. Este descifrat un episod din după-amiaza zilei de 17 decembrie 1989, din Piața Libertății din Timișoara, episod la care am fost martor ocular. Conform *Jurnalului de luptă*, „o santinelă aflată în balconul comandamentului, în prezența lt.-col. Predonescu, a tras câteva cartușe în aer”. Sunt consemnate și două victime, deci dacă s-ar fi tras în aer, acestea nu ar fi existat... De fapt, ofițerul dorește să acrediteze ideea că au fost trupe necunoscute (neidentificate), așa cum susține mai sus. În realitate, lucrurile sunt limpezi: Nicolae Predonescu a dirijat doi militari în termen (nu unul!), iar aceștia au tras în persoanele aflate pe trotuarul din fața comandamentului. La evacuarea unei astfel de

⁴ Lucian-Vasile Szabo, *Sindromul Timișoara 1989: Adevăr și imaginar. Strategii de comunicare mediatică într-o realitate explozivă*, Editura Memorialul Revoluției 1989, Timișoara, 2013, p. 139.

⁵ Constantin Sava și Constantin Monac, *Revoluția română din decembrie 1989 rețrăită prin documente și mărturii*, Editura Axioma Edit, București, 2001, p. 293.

persoane, rănită în mână și în piept, am participat, pe când militarii schimbau încărcătoarele la arme! Și Nicolae Predonescu avea să fie făcut general de președintele Traian Băsescu.

Momentul va fi reținut de Sava și Monac atunci când vor reda un material intitulat *Jurnale sinteză ale misiunilor primite și acțiunilor de luptă ale unităților armatei din garnizoanele „fierbinți”, în perioada 12-16 decembrie 1989*. Cu referire la acest episod (nu foarte) controversat, autorii vor preciza: „Fiind informat telefonic despre situația creată, ministrul Apărării Naționale, după o scurtă ezitare, ordonă deschiderea focului de avertisment pentru descurajarea atacatorilor. Santinelele retrase în balconul clădirii trag câteva salve în aer, după care atacatorii se retrag și, apoi, se împrăștie”⁶. O declarație în acest sens apare și în alte lucrări⁷. De fapt, lucrurile au stat altfel, santinelele deschizând focul asupra unor tineri care nu participaseră la devastările invocate la comandamentul Diviziei 18 Mecanizată. De asemenea, vedem foarte clar faptul că jurnalele de luptă ale unităților militare au fost cosmetizate după Revoluție, în ideea de a șterge implicarea totală a Armatei române în reprimarea acțiunilor de protest de la Timișoara.

Episodul cu balconul Diviziei este recunoscut (în parte) chiar de Nicolae Predonescu: „Când militarii din postul de santinelă, dispuși în balcon, au fost loviți cu pietre și sticle, au executat foc de avertisment în sus. Personal le-am dat acest ordin, să nu tragă în populație, alături de mine fiind mai mulți ofițeri și salariați civili, care m-au auzit”⁸. Despre deschiderea focului, în jurul orei 16,30, în Piața Libertății din Timișoara, chiar de către militarii aflați de gardă la Divizia 18 Mecanizată, vorbește și plutonierul Constantin Oneață, lucrător al unității, implicat în evenimente. Declarația este reprodușă de Constantin Gomboș, iar aici se specifică faptul că, la încercările protestatarilor de a intra în sediu, „garda a executat foc în sus, de avertizare”⁹.

Toate referirile la deschiderea focului sunt întărite de declarația făcută de lt.-col. Constantin Zeca, împuternicitul la comanda Diviziei 18 Mecanizată. În timpul Procesului de la Timișoara, în care au fost judecați 21, apoi 25 de lideri politici, de Miliție și Securitate (niciunul de la Armată!) pentru acțiunile represive împotriva demonstranților, acesta va susține că Divizia a fost atacată între 16,00 și 16,30. Sunt descrise distrugerile și riposta militarilor aflați în serviciul de gardă. Zeca merge chiar mai departe, recunoscând că acolo au fost persoane împușcate: „Atunci s-a deschis foc de către cele două santinele, care se găseau dispuse în balconul de la etajul unu, de lângă biroul comandantului și ofițerului de serviciu. Foc de avertizare în sus (...). Ulterior, am aflat că în fața Comendurii de Garnizoană a fost împușcată o femeie și soțul acesteia”¹⁰.

Victimele depun mărturie

În altă parte, găsim nuanțări ale acestor poziții, venite de la persoanele luate la țintă. Irinel Maxim: „Am fost împușcat în Piața Libertății, cum să zic... au fost împușcături în toată regula, au tras cu automatul, sărea betonul în sus, ca în filme, și eu am fost împușcat al doilea, în picior, și atunci am fugit repede. Eu am fost împușcat fix lângă Casa Armatei și au tras de la balcon”¹¹. Să reținem acum ce a consemnat instanța, atunci când Cristian Câmpean a fost audiat în Procesul de la Timișoara: „Elev, 14 ani. Rănit în după-amiaza de 17 decembrie, în Piața Libertății. Focul a venit de la balconul Casei Armatei. Împușcat în picior, în fosta stație a tramvaiului 5. Erau două persoane care trăgeau, în ținută kaki. Au căzut în jur de zece persoane”¹².

⁶ *Idem*, p. 235.

⁷ Constantin C. Gomboș, *Noi, cei din Calea Lipovei*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2012, p. 50.

⁸ Constantin Sava și Constantin Monac, *op. cit.*, p. 292.

⁹ Constantin C. Gomboș, *op. cit.*, pp. 48-50.

¹⁰ Miodrag Milin și Traian Orban (ed.), *Procesul de la Timișoara*, volumul IV, Asociația Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989, Timișoara, 2005, pp. 1914-1915.

¹¹ Irinel Maxim, *Copiii și Revoluția, Memorial 1989*, nr. 1 (3), 2008, pp. 87-88.

¹² Traian Orban și Gino Rado (ed.), *Procesul de la Timișoara*, volumul IX, Asociația Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989, Timișoara, 2010, p. 122.

Adrian Zaharia, militar în termen la acea dată, a depus, în 17 iulie 1991, mărturie în Procesul de la Timișoara. Era soldat și a fost scos în stradă împreună cu colegii ca să apere „cuceririle socialismului”. Iată ce s-a consemnat în instanță: „În 17 decembrie 1989 se afla în dispozitiv în Piața Libertății. În jurul orei 16,30 s-a deschis focul dinspre sediul Diviziei 18 Mecanizată. A fost împușcat în umărul stâng și apoi, în răsucire, și în spate”¹³. Se pare că gloanțele au venit din armele celor doi militari în termen, care au deschis focul, la comanda colonelului Nicolae Predonescu, fost șef de stat major, din balconul mic al Diviziei 18 Mecanizată, aspect despre care am mai relatat¹⁴. Evenimentul este prezentat în mod halucinant în *Jurnale sinteză ale misiunilor primite și acțiunilor de luptă ale unităților armatei din garnizoanele „fierbinți”, în perioada 12-16 decembrie 1989*: „Între orele 16-17, în timp ce o patrulă a UM 01024 Timișoara se înapoiază din misiune, comandantul ei, locotenent-colonel Vasile Gioară, observă cum un grup de manifestați violenți dezarmează subofițerul de Miliție care păzea agenția C.E.C. din zona Hotelului Continental. Din mijlocul acestui grup de manifestați se va trage apoi asupra militarilor din patrulă, fiind rănit soldatul Zaharia Adrian Constantin”¹⁵. În aceeași lucrare va fi reluat un fragment dintr-o declarație a aceluiași Vasile Gioară, redată de publicația „Armata României”, nr. 24, 1994. Aici milițianul era de la Circulație...

În concluzie, forțele Ministerului Apărării Naționale, formate din militari de carieră și tineri care își satisfăceau stagiul militar obligatoriu, au participat activ la reprimarea manifestărilor revoluționare de la Timișoara. Înainte de sosirea generalilor și ofițerilor superiori din eşaloanele superioare de la București, care vor prelua comanda operațiunilor, comandanții Diviziei 18 Mecanizată Timișoara vor ordona deschiderea focului. În jurul orei 16,00, duminică, 17 decembrie 1989, se va trage din balconul mic al unității aflate în Piața Libertății. Santinelele vor executa foc cu muniție de război, trăgând în civilii din piață, unii minori, fără să existe vreo certitudine că persoanele respective ar fi fost în grupul celor care au atacat și incendiat unitatea militară cu puțin timp înainte.

Lucian-Vasile **SZABO**

¹³ *Idem*, p. 171.

¹⁴ Lucian-Vasile Szabo (ed.), *Mass-media, represiune și libertate. Revoluția de la Timișoara în presa locală, națională și internațională*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2010, p. 25; Lucian-Vasile Szabo, *Sindromul Timișoara 1989: Adevăr și imaginar. Strategii de comunicare mediatică într-o realitate explozivă*, Editura Memorialul Revoluției 1989, Timișoara, 2013, p. 69.

¹⁵ Constantin Sava și Constantin Monac, *op. cit.*, p. 291.